IJESD • International Scientific Journal
ISSN: 2955-0386
IF: 12.31

SINFDAN TASHQARI TO‘GARAK MASHG‘ULOTLARI ORQALI O‘QUVCHILARGA VOKAL-XOR MALAKALARINI O‘RGATISHNING ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARI

Nabiyev Maqsudbek Murodjon o‘g‘li
Namangan davlat universiteti talabasi
maqsudbeknabiyevnabiyevm@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumiy o‘rta ta’lim maktablarida sinfdan tashqari to‘garak mashg‘ulotlari orqali o‘quvchilarning vokal-xor malakalarini shakllantirish va rivojlantirishning zamonaviy pedagogik texnologiyalari yoritilgan. Vokal-xor mashg‘ulotlarining o‘quvchilar musiqiy qobiliyati, ovoz imkoniyatlari, musiqiy eshitish, ritm hissi, intonatsion aniqlik va jamoaviy ijro madaniyatini rivojlantirishdagi ahamiyati tahlil qilingan. Shuningdek, bolalar ovozining fiziologik va psixologik xususiyatlarini hisobga olgan holda mashg‘ulotlarni tashkil etish, vokal mashqlar tizimini shakllantirish, zamonaviy raqamli vositalar va interfaol metodlardan foydalanish masalalari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: vokal-xor malakalari, sinfdan tashqari ta’lim, musiqa to‘garagi, vokal pedagogikasi, xor ijrochiligi, intonatsiya, musiqiy eshitish.

Аннотация: В статье рассматриваются современные педагогические технологии формирования и развития вокально-хоровых навыков учащихся посредством внеклассных кружковых занятий. Анализируется значение вокально-хоровых занятий в развитии музыкальных способностей, голосовых возможностей, музыкального слуха, чувства ритма, интонационной точности и культуры коллективного исполнения. Особое внимание уделяется организации занятий с учетом физиологических и психологических особенностей детского голоса.

Ключевые слова: вокально-хоровые навыки, внеклассное образование, музыкальный кружок, вокальная педагогика, хоровое исполнительство, интонация, музыкальный слух, дыхательная техника, ансамбль, современные педагогические технологии.

Abstract: This article examines modern pedagogical technologies for developing students’ vocal and choral skills through extracurricular music club activities. It analyzes the importance of vocal and choral training in developing musical abilities, vocal potential, musical hearing, rhythmic sense, intonation accuracy, and collective performance culture. Particular attention is paid to organizing lessons in accordance with the physiological and psychological characteristics of children’s voices.

Keywords: vocal and choral skills, extracurricular education, music club, vocal pedagogy, choral performance, intonation, musical hearing, breathing technique, ensemble, modern pedagogical technologies.

KIRISH: Bugungi kunda umumiy o‘rta ta’lim maktablarida o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish, ularni milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, san’atga bo‘lgan qiziqishini kuchaytirish ta’lim tizimining muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda sinfdan tashqari musiqa to‘garaklari o‘quvchilarning musiqiy iste’dodini aniqlash, rivojlantirish va ularning ijodiy imkoniyatlarini amaliy faoliyatda namoyon etish uchun muhim pedagogik muhit vazifasini bajaradi.Vokal-xor san’ati o‘quvchilarni musiqiy tarbiyalashning eng samarali yo‘nalishlaridan biridir. Jamoaviy kuylash jarayonida o‘quvchi o‘z ovozini boshqarish, musiqiy ohangni to‘g‘ri eshitish, ritmga rioya qilish, boshqa ijrochilar bilan uyg‘unlashish va badiiy obrazni ifodalash ko‘nikmalarini egallaydi.

IJESD • International Scientific Journal
ISSN: 2955-0386
IF: 12.31

Sinfdan tashqari vokal-xor to‘garaklari esa dars jarayonida olingan bilimlarni chuqurlashtirish, individual qobiliyatlarni rivojlantirish va o‘quvchilarni muntazam ijodiy faoliyatga jalb etish imkonini beradi. Bunday mashg‘ulotlarda o‘quvchilarning musiqiy tayyorgarlik darajasi, ovoz diapazoni, yosh xususiyatlari va individual imkoniyatlarini hisobga olish muhim hisoblanadi.Vokal-xor malakalarini shakllantirish murakkab va izchil pedagogik jarayon bo‘lib, u nafas olish, tovush hosil qilish, artikulyatsiya, diksiya, intonatsiya, ritmik aniqlik va ansambl uyg‘unligi kabi tarkibiy qismlarni o‘z ichiga oladi.Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ushbu jarayonni tizimli tashkil etish, mashg‘ulotlarning mazmunini o‘quvchilarning ehtiyojlariga moslashtirish va ularning ijrochilik salohiyatini bosqichma-bosqich rivojlantirish imkonini beradi.Mazkur mavzuning dolzarbligi sinfdan tashqari to‘garak mashg‘ulotlarida an’anaviy vokal-xor o‘rgatish usullarini zamonaviy pedagogik, interfaol va raqamli texnologiyalar bilan uyg‘unlashtirish zarurati bilan belgilanadi[2. 124–127].

Adabiyotlar tahlili: Vokal-xor ta’limi va bolalar ovozini rivojlantirish masalalari musiqa pedagogikasi hamda xor ijrochiligi metodikasida muhim ilmiy yo‘nalishlardan biri hisoblanadi.G. P. Stulovaning xor pedagogikasiga oid ilmiy qarashlarida bolalar xor jamoasini shakllantirish, vokal-xor ko‘nikmalarini rivojlantirish, ovoz ustida ishlash va jamoaviy ijro madaniyatini tarbiyalash masalalariga alohida e’tibor qaratilgan[7.134-136].

V. V. Yemelyanovning ovozni rivojlantirishga oid metodik yondashuvlarida ovoz apparatining tabiiy imkoniyatlari, artikulyatsion faoliyat va tovush hosil qilish jarayonining o‘zaro bog‘liqligi yoritilgan[8. 145-146].

D. Soipovaning musiqa o‘qitish nazariyasi va metodikasiga oid qarashlari musiqa mashg‘ulotlarini izchil tashkil etish, o‘quvchilarning musiqiy bilim va ijrochilik ko‘nikmalarini rivojlantirishning pedagogik asoslarini o‘rganishda muhim ahamiyatga ega.Shuningdek, K. Orffning musiqiy ta’limga oid pedagogik yondashuvi bolalarning musiqani harakat, ritm, ijodiy faoliyat va jamoaviy ijro bilan bog‘liq holda o‘zlashtirishiga asoslanadi[9. 78-83].

Mavzuga oid zamonaviy tadqiqotlarda ham xor ijrochiligi va musiqa to‘garaklari faoliyatini takomillashtirishga e’tibor qaratilmoqda. Jumladan, M. Daminovaning 2026-yilda chop etilgan tadqiqotida xor bo‘lib kuylash malakalarini shakllantirishda zamonaviy metodlar, musiqiy eshitish, intonatsion aniqlik va ansambl madaniyatining ahamiyati tahlil qilingan[4.234–243].

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqotning metodologik asosini shaxsga yo‘naltirilgan ta’lim, kompetensiyaviy yondashuv, faoliyatga asoslangan pedagogik ta’lim va musiqiy-estetik tarbiya tamoyillari tashkil etadi.

Tadqiqot davomida ilmiy adabiyotlarni o‘rganish, qiyosiy tahlil, pedagogik kuzatish, tizimlashtirish, umumlashtirish va metodik modellashtirish usullaridan foydalanildi.Vokal-xor malakalarini rivojlantirish jarayoni quyidagi asosiy tarkibiy yo‘nalishlar asosida tahlil qilindi:

vokal-texnik tayyorgarlik;
musiqiy eshitish va intonatsion rivojlanish;
ritmik va ansambl ko‘nikmalarini shakllantirish;
badiiy-ijrochilik mahoratini rivojlantirish;
mustaqil ijodiy va sahnaviy faoliyatni tashkil etish.

Mazkur yo‘nalishlar o‘zaro bog‘liq bo‘lib, vokal-xor malakalarini kompleks shakllantirishga xizmat qiladi.

Natijalar va muhokama: Sinfdan tashqari vokal-xor to‘garaklarini samarali tashkil etish, avvalo, o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlarini aniqlash va ularning individual imkoniyatlarini hisobga olishdan boshlanadi.

To‘garak mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning ovoz diapazoni, tembri, musiqiy eshitishi, ritmni his etishi va kuylashga bo‘lgan qiziqishi kuzatib borilishi lozim. Bunda o‘quvchilarning ovoz

imkoniyatlariga mos repertuar tanlash va ovoz apparatiga ortiqcha zo‘riqish tushirmaslik muhim pedagogik talab hisoblanadi.

Vokal-xor malakalarini shakllantirish jarayonini shartli ravishda to‘rt bosqichga ajratish mumkin.

Birinchi bosqich – diagnostik va tayyorgarlik bosqichi.

Ushbu bosqichda o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlari, ovoz imkoniyatlari va boshlang‘ich tayyorgarlik darajasi aniqlanadi.O‘qituvchi quyidagi faoliyat turlaridan foydalanadi:

oddiy musiqiy tovushlarni takrorlash;

qisqa melodik parchalarni kuylash;

ritmik shakllarni chapak yordamida takrorlash;

o‘quvchilarning ovoz diapazonini ehtiyotkorlik bilan kuzatish;

Bu bosqichda asosiy e’tibor o‘quvchilarning tabiiy ovoz imkoniyatlarini aniqlash va ularga mos mashg‘ulot yo‘nalishini belgilashga qaratiladi.

Ikkinchi bosqich – vokal-texnik ko‘nikmalarni shakllantirish bosqichi.

Mazkur bosqichda to‘g‘ri nafas olish, tovush hosil qilish, artikulyatsiya, diksiya va ovozni boshqarish ko‘nikmalari rivojlantiriladi.Vokal mashqlarni quyidagi tartibda tashkil etish mumkin:

Nafas olish va nafasni tejab chiqarish mashqlari.

Lab va til artikulyatsiyasini rivojlantiruvchi mashqlar.

Qulay diapazonda qisqa tovushlarni kuylash.

Oddiy melodik ketma-ketliklarni takrorlash.

Unli tovushlar yordamida ovozning ravonligini rivojlantirish.

So‘zlarni aniq talaffuz qilish va qo‘shiq matni ustida ishlash.

1. Masalan, o‘qituvchi fortepiano yoki boshqa soz yordamida qulay tonallikda qisqa tovushlar ketma-ketligini ijro etadi. O‘quvchilar tovushlarni birgalikda takrorlaydilar. Mashqlar asta-sekin murakkablashtirilib, musiqiy eshitish va intonatsion aniqlik mustahkamlanadi.Bolalar ovozi hali rivojlanish jarayonida ekanligi sababli baland, kuchli yoki uzoq davom etadigan tovushlarni majburan kuylatish tavsiya etilmaydi. Mashg‘ulotlar o‘quvchilarning yoshiga va ovoz imkoniyatlariga mos bo‘lishi zarur[3. 88-91].

Uchinchi bosqich – xor va ansambl malakalarini rivojlantirish bosqichi.

Bu bosqichda o‘quvchilarda jamoaviy kuylash madaniyati, umumiy ritmga rioya qilish, bir-birini tinglash, tovushlar uyg‘unligini saqlash va dirijyor ishoralarini anglash ko‘nikmalari shakllantiriladi.

Mashg‘ulotlarda quyidagi metodlardan foydalanish maqsadga muvofiq:

“Ekxo-kuylash” metodi. O‘qituvchi qisqa musiqiy jumlani kuylaydi, o‘quvchilar esa uni aynan takrorlaydilar. Bu usul eshitish xotirasi va intonatsion aniqlikni rivojlantiradi.

“Savol-javob kuylash” metodi. Bir guruh o‘quvchilar musiqiy jumlani savol tarzida, ikkinchi guruh esa javob tarzida kuylaydi. Bu usul musiqiy muloqot va ansambl hissini shakllantiradi.

“Ritmik hamkorlik” metodi. O‘quvchilar kuylash bilan bir vaqtda oddiy ritmik jo‘rlikni chapak yoki mos cholg‘u vositasida bajaradilar. Natijada ritmni his etish va jamoaviy uyg‘unlik rivojlanadi.

“Guruhli ijro” metodi. Xor jamoasi kichik guruhlarga ajratilib, har bir guruhga muayyan musiqiy jumla yoki ijro vazifasi beriladi. Yakunda barcha guruhlar birgalikda asarni ijro etadilar.

To‘rtinchi bosqich – badiiy-ijrochilik va sahnaviy tayyorgarlik bosqichi.

Ushbu bosqichda o‘quvchilar o‘zlashtirgan vokal-xor ko‘nikmalarini yaxlit musiqiy asar ijrosida namoyon etadilar.Bunda asarning mazmuni, xarakteri, musiqiy ifoda vositalari, dinamikasi, sur’ati va badiiy talqini ustida ishlanadi.

O‘quvchilarga sahnada o‘zini tutish, jamoa bilan bir vaqtda boshlash va yakunlash, dirijyor ishoralariga rioya qilish hamda tinglovchilar bilan badiiy muloqot o‘rnatish ko‘nikmalari o‘rgatiladi.Zamonaviy pedagogik texnologiyalar vokal-xor mashg‘ulotlarining mazmunini boyitish va o‘quvchilarning mustaqil ijodiy faoliyatini rivojlantirish imkonini beradi.

Multimedia texnologiyasi: Audio va videoyozuvlar orqali o‘quvchilar professional xor ijrosini tinglaydilar, asarning xarakteri, ijro uslubi, talaffuz, ansambl va ovozlar uyg‘unligini kuzatadilar.O‘qituvchi tinglangan ijroni o‘quvchilarning amaliy kuylashi bilan qiyoslash orqali musiqiy tahlilni tashkil etishi mumkin.

Zamonaviy audio texnologiyalar: Ovoz yozish vositalari orqali o‘quvchilarning ijrosi yozib olinadi va qayta tinglanadi. Bu usul o‘quvchiga o‘z ijrosini mustaqil tahlil qilish, intonatsion xatolarni aniqlash va rivojlanish dinamikasini kuzatish imkonini beradi.Bunda raqamli vositalar pedagogik nazorat va o‘z-o‘zini baholash vositasi sifatida qo‘llaniladi.

Interfaol ta’lim texnologiyalari: “Jamoaviy ijod”, “Musiqiy estafeta”, “Echo-kuylash”, “Musiqiy savol-javob” va “Ijro tahlili” metodlari orqali o‘quvchilarning mashg‘ulotdagi faolligi oshiriladi.

Masalan, “Musiqiy estafeta” metodida birinchi o‘quvchi qisqa musiqiy jumlani kuylaydi, keyingi o‘quvchi esa uni davom ettiradi. Bunda o‘quvchilar musiqiy xotira, eshitish va ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

Individual va differensial yondashuv: O‘quvchilarning ovoz diapazoni, musiqiy eshitishi va ijrochilik tayyorgarligi turlicha bo‘lishi mumkin. Shu sababli bir xil mashqni barcha o‘quvchilarga bir xil murakkablikda berish har doim ham samarali bo‘lmaydi.O‘qituvchi o‘quvchilarni tayyorgarlik darajasiga ko‘ra shartli guruhlarga ajratib, ularga mos mashqlar va repertuar tanlashi maqsadga muvofiq.

Vokal-xor to‘garak mashg‘ulotlarini quyidagi izchillikda tashkil etish tavsiya etiladi:

Mashg‘ulot bosqichi	Mazmuni	Asosiy maqsad
Tashkiliy qism	O‘quvchilarni mashg‘ulotga tayyorlash	Ijodiy muhit yaratish
Vokal tayyorgarlik	Nafas, artikulyatsiya, tovush mashqlari	Ovoz imkoniyatlarini rivojlantirish
Musiqiy eshitish	Melodik va ritmik mashqlar	Intonatsiyani mustahkamlash
Asar ustida ishlash	Qo‘shiqni qismlarga ajratib o‘rganish	Ijro ko‘nikmalarini shakllantirish
Jamoaviy ijro	Asarni xor bo‘lib kuylash	Ansambl uyg‘unligini rivojlantirish
Tahlil va baholash	Ijroni tinglash va muhokama qilish	O‘z-o‘zini baholashni rivojlantirish

Mazkur tuzilma mashg‘ulotning maqsadli, izchil va natijaga yo‘naltirilgan holda tashkil etilishiga xizmat qiladi.To‘garak mashg‘ulotlarining samaradorligini aniqlashda o‘quvchilarning ijrochilik faoliyatini bir necha mezon asosida baholash maqsadga muvofiq.

Birinchi mezon – **vokal-texnik malaka**. Bunda nafasni boshqarish, tovushning ravonligi, artikulyatsiya va talaffuz aniqligi hisobga olinadi.

Ikkinchi mezon – **musiqiy eshitish va intonatsiya**. O‘quvchining musiqiy tovushlarni aniq takrorlashi, melodik yo‘nalishni anglash va ohangni saqlash qobiliyati baholanadi.

Uchinchi mezon – **ritmik va ansambl malakasi**. Bunda umumiy sur’atga rioya qilish, boshqa ijrochilarni tinglash va jamoaviy ijroda uyg‘unlikni saqlash ko‘nikmalari aniqlanadi.

To‘rtinchi mezon – **badiiy-ijrochilik mahorati**. Asar mazmunini anglash, uning xarakterini ifodalash, dinamik va emotsional xususiyatlarini namoyon etish hisobga olinadi.Ushbu mezonlar o‘qituvchiga har bir o‘quvchining rivojlanish darajasini aniqlash va keyingi mashg‘ulotlarni individual rejalashtirish imkonini beradi[5. 260–262].

Xulosa va tavsiyalar: Olib borilgan ilmiy-nazariy va metodik tahlillar sinfdan tashqari vokal-xor to‘garaklari o‘quvchilarning musiqiy qobiliyatlari, ijrochilik ko‘nikmalari va estetik dunyoqarashini rivojlantirishda muhim pedagogik imkoniyatlarga ega ekanligini ko‘rsatadi. Vokal-xor malakalarini shakllantirish jarayoni nafaqat qo‘shiq kuylashni o‘rgatish, balki o‘quvchilarning musiqiy eshitishi, ovoz imkoniyatlari, ritm hissi, ijodiy tafakkuri va jamoaviy faoliyat madaniyatini rivojlantirishni ham nazarda tutadi.

Tadqiqot asosida quyidagi metodik tavsiyalar ishlab chiqildi:

To‘garak mashg‘ulotlarini tashkil etishda o‘quvchilarning yosh va individual ovoz xususiyatlarini hisobga olish.Vokal mashqlarini oddiydan murakkabga qarab izchil tashkil etish.

Nafas olish, artikulyatsiya va diksiya mashqlariga muntazam e’tibor qaratish.O‘quvchilarning musiqiy eshitish va intonatsion aniqligini rivojlantirish uchun “Echo-kuylash” va “Savol-javob kuylash” metodlaridan foydalanish.

Xor jamoasida ansambl va jamoaviy ijro madaniyatini shakllantirish. Audioyozuv, videomaterial va raqamli vositalardan maqsadli foydalanish.

O‘quvchilarning ijrochilik faoliyatini individual rivojlanish dinamikasi asosida baholab borish.To‘garak faoliyatini konsertlar, ijodiy uchrashuvlar va maktab tadbirlari bilan bog‘lab tashkil etish[6].

Xulosa o‘rnida shuni aytish mumkinki sinfdan tashqari vokal-xor to‘garaklarida zamonaviy pedagogik texnologiyalarni izchil qo‘llash o‘quvchilarning ijrochilik mahoratini takomillashtirish, musiqiy-estetik tarbiyasini rivojlantirish va jamoaviy ijodiy faoliyatga tayyorlashning muhim shartlaridan biridir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YHATI

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. 2020-yil 23-sentabr, O‘RQ-637-son.
2. Soipova D. Musiqa o‘qitish nazariyasi va metodikasi. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2009. – B. 124–127.
3. Hasanov A. Musiqa va tarbiya. – Toshkent, 1993. – B. 88-91
4. Daminova M.Sh. Musiqa mashg‘ulotlarida o‘quvchilarning xor bo‘lib kuylash malakasini shakllantirishning zamonaviy metodlari // Science and Education. – 2026. – T. 7, № 4. – B. 234–243.
5. Xatamova Z.D. Umumta’lim maktablarida xor to‘garaklarini tashkil etish // Tadqiqotlar. – 2025. – № 75. – B. 260–262.
6. Raximov R.N., Akramova M.K. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining vokal-xor malakalarini tarkib toptirish // Pedagogik mahorat. – 2022. – Maxsus son.
7. Stulova G.P. Teoriya i praktika raboty s detskim xorom. – Moskva: Vlados, 2002. – C 134-136
8. Yemelyanov V.V. Razvitiye golosa. Koordinatsiya i trening. – Sankt-Peterburg: Lan, 2000. – C. 145-146.
9. Orff C., Keetman G. Music for Children. – Mainz: Schott. – P. 78-8